

otwarta gmina

GMINA

Mstów

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

otwarta gmina

GMINA

Mstów

PRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Skala Miłości w Mstowie

Jurajska gmina Mstów

Rowery, kajaki i... jabłka!

Nasza gmina, granicząca z Częstochową, jest najdalej na północ wysuniętą częścią Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Regionu o niezwykle bogatych walorach krajobrazowych, przyrodniczych, historycznych i kulturowych. Terenów, które przyciągają do siebie tysiące turystów pieszych i rowerowych, wspinaczy skałkowych, grotolazów, kajakarzy, wędkarzy i miłośników nordic walkingu. Wielu z nich atrakcyjne dla siebie miejsca odnajduje również na terenie gminy Mstów.

Miejscowy krajobraz i przyrodę chronią Park Krajobrazowy Orlich Gniazd oraz dwa Obszary Natura 2000. Przy klasztorze w Mstowie rozpoczyna się Szlak Warowni Jurajskich, biegnący aż do Rudawy w województwie małopolskim. Po Szlaku Orlich Gniazd to najdłuższy i najważniejszy szlak pieszy całej Jury. Wśród kajakarzy bardzo dużą popularnością cieszy się odcinek Warty od Bramy Mirowskiej do Mstowa. Nad brzegiem tej rzeki w Mstowie wznosi się Góra Szwajcera z legendarną Skałą Miłości, a obok niej istnieje kompleks sportowo-rekreacyjny, obejmujący zbiornik Tasarki. Jego krystalicznie czyste wody zasilają pobliskie źródła, a brzegi otacza piaszczysta plaża. To oczywiście najbardziej znane i najczęściej odwiedzane przez turystów miejsca, lecz poza nimi warto również poznać inne malownicze zakątki gminy na czele z Grodziskiem Gąszczak, źródłem Stoki, Górą Trzech Jaskiń czy murawami kserotermicznymi na Górze Wał.

Hasło promocyjne gminy brzmi „Owocowo w Mstowie“. I nic dziwnego, bowiem nasze sady należą do największych w województwie śląskim. Oprócz jabłoni rosną tutaj grusze, czereśnie, śliwy i wiśnie. Smak tych wspaniałych owoców pod różną postacią można poznać podczas Święta Jabłka, organizowanego we wrześniu. Wiele atrakcji niosą także ze sobą duże imprezy plenerowe, w tym: Mstowska Noc Świętojańska, Jurajski Puchar Nordic Walking, Piknik Rycersko-Archeologiczny.

Serdecznie zapraszam do naszej gminy wszystkich miłośników Jury!

Tomasz Gęsiarz

Wójt Gminy Mstów

■ Przy drodze królewskiej

Malowniczy krajobraz gminy tworzą dolina rzeki Warty ze Skałą Miłości, wapienne wzgórza oraz pola, łąki i sady. W średniowieczu biegł tędy ważny trakt handlowy

Przełom Warty w Mstowie i Skała Miłości

Warta to trzecia co do długości rzeka w Polsce (808,2 km). Jeden z jej górnych odcinków chroni obszar Natura 2000 – Przełom Warty koło Mstowa. Jego cenne przyrodniczo tereny obejmują m.in. starorzecza Warty z licznymi gatunkami roślin i zwierząt (100,6 ha).

ze Śląska do Wielkopolski. Nazywano go *magna strata*, czyli wielką drogą królewską. To dzięki niemu narodził się Mstów, w którym przed 1144 r. Piotr Dunin Włostowicz ufundował kościół pod wezwaniem Pięciu Braci. Wzmiankę o tym fakcie zamieścił w swoich dokumentach Jan Długosz. Przez wieki Mstów, leżący na pograniczu Małopolski i Śląska rozwijał się w oparciu o rzemiosło i handel. Nad brzegami Warty działały komory celne, a w samej miejscowości regularnie organizowano targi. W 1193 r. na mocy bulli papieża Celestyna III powstała tu filia klasztoru Kanoników Regularnych na

Piasku z Wrocławia. W dokumencie tym po raz pierwszy została wymieniona nazwa Mstowa. W 2018 r. przypadł jubileusz 825-lecia tej ważnej dla miejscowości daty!

■ Gmina Mstów

Gmina ta (120 km²), leży w płn.-wsch. części powiatu częstochowskiego, na terenie województwa śląskiego. Użytki rolne zajmują w niej 78% powierzchni, a lasy 14,7%. Wśród tych pierwszych jest dużo sadów owocowych, przeważnie jabłoniowych. Pod względem administracyjnym tereny gminy tworzy 18 sołectw (22 miejscowości). Należą do nich: Brzyszków, Cegielnia, Jaskrów, Jaźwiny, Kłobukowice (z Łuszczynem), Kobyłczyce, Krasice, Kuchary, Kuśmierki, Latosówka, Małusy Małe, Małusy Wielkie, Mokrzesz (z Pniakami Mokrzeskimi), Mstów, Siedlec (z Gąszczykiem), Srocko, Wancerzów (z Rajskim) i Zawada. Przez gminę biegnie droga wojewódzka nr 786 (Częstochowa–Kielce).

Nazwa i herb

Nazwa Mstowa prawdopodobnie pochodzi z czasów pierwszych Piastów i wywodzi się od imienia Msta lub Miasta. Mogła też być zawołaniem dowódcy lub przywódcy tutejszego plemienia Słowian. Średniowieczny rodowód ma również herb miejscowości. Na jego niebieskiej tarczy widnieje ręka z dwoma skrzyżowanymi kluczami. W XV w. pieczęć miasta zawierała rysunek infuły i pastorału. Taki sam wygląd miał herb ówczesnych właścicieli Mstowa, czyli klasztoru Zakonu Kanoników Regularnych św. Augustyna. Prawo do lokowania miasta na prawie średzkim nadał klasztorowi książę krakowski Bolesław Wstydlivy w 1278 r. Ostatecznie Mstów utracił je na mocy ukazu carskiego w 1870 r.

Od Jaskrowa do Rajska

W 22 miejscowościach gminy mieszka 10 871 osób (dane GUS/2019 r.). Do największych pod względem ich liczby należą Jaskrów (1877), Mstów (1698) i Wanczerów (760), natomiast do najmniejszych Rajsko (41) i Łuszczyn (57). W ostatnim dziesięcioleciu liczba ludności gminy powiększyła się o ponad 700 osób. Działalność gospodarczą prowadzi tutaj ponad 780 firm, w tym Przedsiębiorstwo Wielobranżowe DEMAR oraz Zakład Górniczy Latosówka. Prawdziwą wizytówką gminy są sadownictwo i przetwórstwo owocowe. Obecnie sady, w większości jabłoniowe, zajmują ponad 230 ha jej powierzchni (→ str. 7 i 8).

W 2016 r. na rynku w Mstowie ustawiono makietę wielkiego jabłka. Ma ona blisko trzy metry wysokości i po zmroku podświetlają ją tysiące ledowych lampek. W ten sposób gmina, której hasłem jest „Owocowo w Mstowie”, dodatkowo promuje działalność własnych sadowników. Oryginalnym elementem tej kampanii są także przystanki autobusowe posiadające „owocowe” elementy graficzno-informacyjne.

■ Prawie jak w Beskidach

W krajobrazie gminy wyróżniają się wapienne wzgórza i malownicze doliny. Niektóre swym wyglądem przypominają Beskidy. Do cennych zbiorowisk roślinnych należą m.in. subkontynentalny las grądowy w środkowym przełomie Warty oraz murawy kserotermiczne na Górze Wał. Ponad 60% obszaru gminy leży w granicach i otulinie Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Miejscową przy-

Punkt widokowy na Górze Wał

rodę chronią też dwa Obszary Natura 2000 - Przełom Warty koło Mstowa oraz Ostoja Olsztyńsko-Mirowska. W 2008 r. w Wąwozie Mańskim powstał użytek ekologiczny Golizna. Podobny użytek ma także powstać wokół źródła Stoki – Spod Góry Wał. Nad brzegiem Warty w Mstowie stoi Skąpa Miłość, która jest pomnikiem przyrody nieożywionej. To najdalej na płn. wysunięty ostaniec całej Jury Krakowsko-Częstochowskiej.

■ Nie tylko kajaki i rowery

Tereny gminy są bardzo atrakcyjne dla turystów pieszych i rowerowych, miłośników nordic walkingu, kajakarzy, wędkarzy i wspinaczy skałkowych. Przez jej obszary biegną dwa szlaki piesze, cztery trasy rowerowe, trasa konna

Jurajski Puchar Nordic Walking

i trasa spływów kajakowych Wartą. Wizytówką Mstowa są nowoczesne tereny rekreacyjno-sportowe wokół Góry Szwajcera (5 ha). W ich skład wchodzi m.in.: boiska sportowe, alejki spacerowe, place zabaw dla dzieci, zadane miejsca do grillowania. Jest tutaj także otwarte kąpielisko i piaszczysta plaża nad zbiornikiem Tasarki. Nieopodal wznosi się Skąpa Miłość, udostępniona do wspinaczki skalnej.

Balikowa Skala na pograniczu Częstochowy i Jaskowa

Sady w Zawadzkie

■ Jabłka, gruszki i maliny

Sady owocowe zajmują w gminie ponad 230 ha powierzchni. To największe ich skupisko w województwie śląskim. W większości należą do nich sady jabłoniowe, które położone są w miejscowościach Zawada, Wancierzów i Siedlec. I choć najstarsze powstały w latach 20. i 30. XX w., to dziś produkcja z nimi związana jest bardzo nowoczesna. Do najchętniej uprawianych tu gatunków jabłek należą: jonagored, champion, ligol, golden, elise, cortland, idared i gala. Ponadto w gminie rosną grusze, śliwy, czereśnie i wiśnie oraz znajdują się plantacje czarnej porzeczki, truskawek, malin i borówki amerykańskiej. Stąd hasło promocyjne gminy „Owocowo w Mstowie” w pełni oddaje jej sadowniczy charakter.

■ Pasja od pokoleń

Wielu mstowskich sadowników prowadzi swą działalność od kilku pokoleń. Wśród nich znajdują się m.in. gospodarstwa: Władysława Rygałły (Siedlec), Zbigniewa Jędrasa (Zawada), Jerzego Halaby (Zawada), Krzysztofa Pytlarza (Wancierzów), Tomasza Walaszczyka (Wancierzów) i Zdzisława i Filipa Puczyńskich (Mstów). Warto dodać, że są oni laureatami różnych nagród, w tym za najbardziej efektywne wykorzystywanie środków unijnych. Dzięki nim w mstowskich sadach działają przechowalnie z kontrolowaną atmosferą, linie sortownicze oraz zabezpieczenia przeciw opadom gradu.

Białe drewniane skrzynki ozdobione logotypem „Owocowo w Mstowie” kilkakrotnie były wykorzystywane w różnych akcjach promocyjnych województwa śląskiego. Dzięki temu wspaniały smak mstowskich jabłek poznali m.in. uczestnicy Europejskiego Kongresu Małych i Średnich Przedsiębiorstw, organizowanego w Międzynarodowym Centrum Kongresowym w Katowicach.

Jabłkowe „żniwa”

■ Święto Jabłka

Taką właśnie nazwę nosi duża impreza plenerowa organizowana w gminie od 2013 r. (wrzesień). Przez kilka pierwszych lat gościła ona rynek w Mstowie, a w 2017 r. została przeniesiona na tereny kompleksu rekreacyjno-sportowego LKS Warta (Mstów, ul. Sportowa 1). W jej programie są występy muzyczne, konkursy plastyczne i sportowe. Dodatkową atrakcją są prezentacje kulinarne, połączone z degustacją jabłek m.in. pod postacią soków i ciast. Na miejscu można również kupić jabłka z miejscowych sadów i porozmawiać z ich właścicielami o tajnikach owocowych upraw. W 2016 r. Święto Jabłka uświetniła trzymetrowa makieta czerwonego jabłka ustawiona specjalnie na rynku w Mstowie. Jednak spodobała się wszystkim tak bardzo, że pozostała tu na stałe i dziś jest dużą atrakcją fotograficzną dla mieszkańców gminy i turystów.

■ Przystanki jak strony przewodnika!

Doskonałymi nośnikami informacji na temat poszczególnych miejscowości gminy są ich przystanki autobusowe. Nowoczesne wiaty ozdabiają kolorowe mapy, zdjęcia oraz informacje o różnych atrakcjach turystycznych danego miejsca. I tak powstały tutaj m.in. przystanki z graficznymi motywami: spływów kajakowych i wapienników (Mstów), koni w galopie (Kobyłczyce), żółtych jaskrów (Jaskrów), zboża (Brzyszków, Kuchary i Małusy Małe) oraz oczywiście jabłek i malin (Zawada). Tym samym każdy z przystanków nie tylko doskonale służy pasażerom oczekującym na autobus, lecz również turystom przemierzającym gminę samochodem, pieszo lub rowerem.

Piknik Rycersko-Archeologiczny na terenie Grodziska Gąszczyk

■ Siekierki i pięściaki

Najstarsze ślady miejscowego osadnictwa sięgają epoki górnego paleolitu (ok. 40–14 tysięcy lat p.n.e.). Proste narzędzia wyrabiane ze skały krzemiennej, w tym pięściaki, noże i siekierki, odkryto w ponad 50 miejscach na terenie gminy. Dawne osady, obozowiska i pracownie kamieniarskie zlokalizowano m.in. w okolicach: Latośówki, Kuchar, Krasic, Jaskrowa i Wancerzowa. Natomiast w Siedlcu- Podlesiu natrafiono na wczesnośredniowieczne grodzisko Gąszczyk (IX i X w.). Wcześniej w tym samym miejscu istniała osada związana z ludnością kultury łużyckiej (800-550 r. p.n.e.).

■ Grodzisko Gąszczyk

Na Jurze odkryto ponad 50 grodzisk, które są pozostałościami po grodach lub osadach obronnych z okresu wczesnego średniowiecza (V–XI w.). Wśród nich jest m.in. grodzisko Gąszczyk. Ten obronny gród miał kształt nieregularnego czworokąta i zajmował skalne wzgórze na prawym brzegu Warty (pow. 0,98 ha). Od strony półn. i zach. otaczał go wał wybudowany na stromym zboczu. Z kolei od wsch. jego ochronę stanowiły podwójny wał i sucha fosa. W latach 2010-2012 badania prowadzili tu pracownicy Działu Archeologii Muzeum Częstochowskiego oraz studenci Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Dzięki temu zgromadzono m.in. ponad 6,2 tys. ułamków ceramiki kultury łużyckiej i wczesnośredniowiecznej.

Wśród odnalezionej tutaj przez archeologów ceramiki kultury łużyckiej znajdowały się fragmenty: garnków, talerzy, czarek i czerpaków. Ciekawym znaleziskiem był też fragment glinianej grzechotki. Z kolei na IX i X wiek. określono ślady tutejszych zabudowań mieszkalnych z paleniskami oraz tzw. prażnice. Te ostatnie były prostokątnymi brytfannami z gliny, służącymi do przygotowywania posiłków.

Krzyż na szczycie Góry Wał jest darem wotywnym mieszkańców Mstowa. Ustawiono go tutaj w 1917 r. Na przełomie 1914 i 1915 r. przebiegał przez te okolice front I wojny światowej. W postument krzyża wmurowane są pociski artyleryjskie z tego okresu wojny. Renowacja zabytku dokonana w 2017 r. poprzedziła 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości.

■ Średniowieczne narodziny

Narodziny Mstowa przypadają na X i XI w., czyli okres kształtowania się państwa polskiego. Prawdopodobnie już na pocz. XII w. w zakolu Warty, gdzie dziś leży Mstów, istniał silny gród książęcy z podgrodziami o nazwie Mstow. W ich najbliższej okolicy funkcjonowało ok. 20 wsi słuźebnych, w tym: Bobrowniki, Kobylniki, Konary, Kuchary i Rudniki. Gród i podgrodzia zajmowały prawy brzegu Warty. Przez długi czas sądzono, że legendarny gród księcia wznosił się na Górze Wał. Jednak badania archeologiczne przeprowadzone tutaj w 2016 r. wykluczyły ten fakt. W przebadanym nasypie nie odnaleziono najmniejszych śladów drewniano-ziemnej konstrukcji obronnej. Natomiast jego wnętrze zawierało znaczne ilości popiołu, wymieszanego z przepalonymi kamieniami. Ich skład wskazuje na odpad przemysłowy pochodzący z miejscowych wapieniaków, czyli pieców do wypalania wapienia.

■ Na prawie średzkim

Dzieje Mstowa nierozdzielnie związane są z miejscowym klasztorem. W 1193 r. papież Celestyn III wydał bullę, na mocy której powstała tu filia klasztoru Kanoników Regularnych na Piasku z Wrocławia. W 1212 r. mstowski klasztor był miejscem ważnego zjazdu biskupów polskich. W poł. XIII w. w obrębie Mstowa funkcjonowały już: targ, komora celna, karczmy, młyn i folusz. Tym samym osada coraz bardziej zaczęła przypominać miasto. I tak 10 czerwca 1279 r. książę Bolesław Wsty-

dliwy zezwolił opatowi tutejszego klasztoru, Wilhelmowi na założenie miasta na prawie średzkim. Jednocześnie zwolnił je od ciężarów prawa książęcego (podatków) oraz wyłączył spod jurysdykcji kasztelana i wojewody krakowskiego. Te prawa i przywileje Mstowa w kolejnych latach potwierdzili królowie Władysław Łokietek (1327 r.) i Władysław Jagiełło (1405 r.).

Grodzisko Gąszczyk – badania archeologiczne

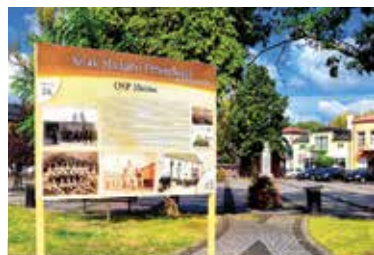
Rynek w Mstowie

Rynek i ratusz

Lokacja Mstowa nastąpiła na gruntach dawnej osady targowej. W jej centrum wytyczono prostokątny rynek (96x72 m) i odchodzące od niego ulice. Przy rynku wzniesiono ratusz. Niestety z powodu braku źródeł pisanych i przekazów ikonograficznych nie wiemy jak wyglądał. Pierwsza wzmianka o nim pochodzi z 1791 r., a kolejna kiedy go już rozebrano z 1811 r. Zdaniem dr. Jacka Laberscheka, autora monografii *Średniowieczne dzieje nadwarciańskiego Mstowa* ówczesne miasto zajmowało powierzchnię ok. 11,5 km² i liczyło prawie 800 mieszkańców. Rozwój gospodarczy Mstowa opierał się głównie na: piekarnictwie, rzeźnictwie, piwowarstwie, sukiennictwie i garncarstwie. Przy brzegach Warty działały dwa młyny. O historycznym rodowodzie Mstowa do dziś przypomina średniowieczny układ rynku i pobliskich ulic.

Trudne lata

W 1428 r. nad Mstowem zawisła groźba utraty praw miejskich. Jednak ostatecznie zapobiegła temu interwencja przełożonego klasztoru. Wtedy też starosta krakowski wydał nowy dokument, potwierdzający wcześniej nabyte przywileje. Rozwojowi mstowskiego rzemiosła i handlu sprzyjało dogodne położenie przy trakcie komunikacyjnym z Krakowa do Wrocławia, Poznania i Gniezna. Niestety na przełomie XV i XVI w. trasa tego szlaku uległa zmianie. Od tego czasu biegł on przez Częstochowę, z pominięciem Mstowa. W 1655 r. zabudowania miasta i klasztoru padły ofiarą najazdu szwedzkiego. Później niszczyły je liczne pożary i podtopienia wodami rzeki Warty.

W ramach projektu „Śladami przeszłości po Gminie Mstów” na terenie gminy ustawiono 25 tablic informacyjnych. Zawierają one reprodukcje archiwalnych zdjęć oraz krótkie teksty. Wśród nich są również fotografie nie istniejących już obiektów, w tym: synagogi i kościoła św. Stanisława w Mstowie oraz dworu w Wancerzowie (zdzj. poniżej).

Mstów – drzeworyt z 1872 r.

Nad Wartą w Mstowie wznosi się Góra Szwajcera. Jej nazwa pochodzi od nazwiska Bronisława Szwajcera (1841–1921), właściciela majątku ziemskiego w Wancerzowie.

Był on także znanym działaczem społecznym, współzałożycielem Straży Ogniowej w Mstowie (1912 r.). W czasie wojny światowej wspierał Komitet Doraźnej Pomocy w Częstochowie.

■ Pod zaborami

Po drugim rozbiórce Polski (1793 r.) Mstów znalazł się pod zaborami rosyjskim i pruskim. Jego prawobrzeżna część, z rynkiem i ratuszem, należała do Rosjan. Natomiast pozostała część miasta (z klasztorem) była pod panowaniem pruskim. W 1819 r. działało tutaj ponad 100 warsztatów rzemieślniczych, m.in. włókienniczych i szewskich. Dzięki systematycznie organizowanym targom ożywił się również miejscowy handel. Podczas powstania styczniowego 1863 r. mstowianie walczyli przeciwko Rosjanom m.in. w oddziale kpt. Zygmunta Chmieleńskiego. W 1870 r. na mocy dekretu cara Mstów utracił prawa miejskie.

■ W XX wieku

Po I wojnie światowej Mstów kilkakrotnie zabiegał o przywrócenie praw miejskich. Niestety bezskutecznie. Według Księgi Adresowej Polski z 1929 r. osada miejska Mstów liczyła 1970 osób. Wśród nich ponad 37% stanowili Żydzi. Mstowianie prowadzili działalność gospodarczą, która obejmowała ok. 40 różnych zawodów i profesji. Podczas II wojny światowej Niemcy wywieźli mstowskich Żydów do obozu zagłady Treblinka II, gdzie prawie wszyscy zostali wymordowani. Po zakończeniu wojny Mstów stał się jedną ze wsi gminy Wancerzów. Taki stan trwał do 1972 r., kiedy to w wyniku reformy administracyjnej powstała nowa gmina wiejska z siedzibą w Mstowie.

MSTÓW.

Osada miejska, gm. Wancerzów pow. Częstochowa, sąd grodz. Częstochowa, sąd okr. Piotrków, 1970 miesz. (7 km) Rudniki k. Częstoch. & Mstów & Rudniki Rędz. & Częstochowa, 1 kat. Związek kupców, oddział, t-wo rzemieślnicze „Dźwignia”. Fabr. kafl. młyny.

Bourg, commune de Wancerzów, distr. de Częstochowa, trib. urbain Częstochowa, trib. d'arr-t Piotrków, 1970 habit. (7 km) Rudniki k. Częstoch. & Mstów & Rudniki Rędz. & Częstochowa, 1 cath. Assoc. des commerçants, Soc. des Artisans „Dźwignia”. Fabr. de carreaux, moulins.

Akuszarki (sages-femmes): Berkowicz S. — Fajkisiz M.

Apteki (pharmacies): Rostkowski A. Pewniak S.

Bednarze (tonneliers): Całusiński J. — Całusiński L. — Imieliowski L.

Blacharze (ferblantiers): Grauman.

Blawaty (tissus): Grünberg S. — Kohn Ch. — xSzydłowski M.

Bydło — handel (marchands de bestiaux): Iżykowski Fr. — Jarząbek Fr.

Ceramiczne zakłady (établ. céramiques): Czachowski E. — Jędrzyk E.

Cieśle (charpentiers): Dąbrowski F.

Dachówki — fabryki (fabr. de tuiles): Nocoń Wl. — Paluszkiewicz A.

Felczerzy (barbiers-chirurgiens):

Kwiatkowski K. — Lechowicz I.

Fryzjerzy (coiffeurs): Grünberg S. — Tajcuner.

Galanteria (merceries): Fiszer B.

Garbarnie (tanneries): Najman W. — Zwolski F.

Herbaciarnie (débits de thé): Arbusman Z. — Wyżykowska J.

Kafle — fabryki (fabr. de carreaux): x„Mstów”, Zakł. Ceramiczne.

Kasy pożyczk.-oszczęd. (caisses d'emprunt et d'épargne): xKasa Stefczyka, Sp. z n. o.

Kooperatywy (coopératives): x„Obrona”.

Kowale (forgerons): Blachowicz L. — Dewódzki J.

Krawcy (tailleurs): Akerman A. — Hauptman I. — Jakubowicz M.

— Kowalczyk J. — Kranz Sz.

Lipman F. — Moszkowicz Sz.

Malarze (peintres): Parkitny J. — Sobolewski J.

Młyny (moulins): Kleszczewski S. (wod) — Szydłowski G. (mot).

Bendkowski R. — Kowalski F. (wod) — Krolak T. (wod).

Murarze (maçons): Całusiński T. — Paluszkiewicz A. — Sarara I. — R. — Wawrzkiwicz J. — Wel F.

Piekarze (boulangers): Chorzewska G. — xFuks I. — Szydłowski A.

Piwiarnie (brasseries-débit): Wygaś St.

Restauracje (restaurants): Iżykowski P. — Jędrzyk E.

Różne towary (art. divers): Rubiński A. — xWajnrajch H. — Wolfowicz M.

Rzeźnicy (bouchers): Całusiński L. — xNaparty E. — xPurgal J. — xStysiński J.

Samochodowa komunikacja (transports automobiles): Bentkowska W. — Nocoń W.

Skóry (cuirs): Fajwiszewicz D. — Hauptman D. — Stysiński St.

Spirytualja (spiritueux): Tracz F.

Spżyocze artykuły (comestibles): Grimman P. — Grünberg A. — Jadowski J. — xJędrzyk S. — Krohn F. — Wolfowicz M.

Stolarze (menuisiers): Benchowicz J. — Hauptman J. — Liberman J. — Lubliński M. — Wolfowicz B. — Wolski A. — Wolski Sz.

Szewcy (cordonniers): Adamusiński — Goldberg Sz. — Kopytkiewicz J. — Piekarski S. — Pieszczyński K. — Zwolski T.

Tapiczerzy (tapissiers): Grünberg M.

Wody gazowe — fabryki (fabr. d'eau gazeuses): Berkowicz D.

Zboże (grains): Wajngarten M. — Wolfowicz M.

Żelazo (fers): Orbach M. — Woźnica R.

TERENY REKREACYJNE W MSTOWIE

legenda mapy

- tablica informacyjna
- ulice, drogi przejezdne
- teren zabudowany; przemysłowy
- budynki: mieszkalne, użyteczności publicznej, przemysłowe
- las; zielenie urządzone; plaża
- miejsce uprawiania sportów zimowych
- zasięg terenów rekreacyjnych

- chodnik; schody
- molo
- boiska:
- wielofunkcyjne do piłki siatkowej
- do piłki plażowej
- skała
- plac zabaw

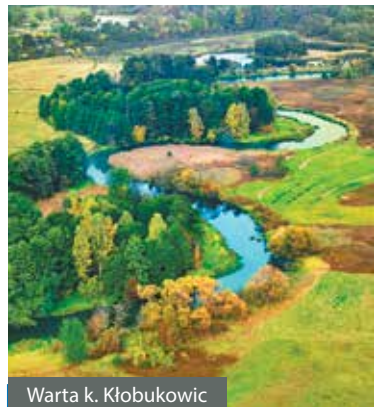
- altana, miejsce do grillowania
- platforma widokowa, punkt widokowy
- scena
- miejsce wodowania kajaków
- parking
- sklep
- ławka
- elementy ścieżki zdrowia

Malownicze meandry

Warta równoleżnikowo przecina tereny gminy na długości kilkunastu kilometrów. Jej średnia szerokość wynosi ok. 10 m. Natomiast głębokość waha się od kilkunastu centymetrów do miejscami trzech metrów. Rzeka ma stosunkowo szybki nurt. Przeważnie strome i podmyte brzegi zajmują pozostałości lasów łęgowych (m.in. wierzby, olsze i topole) oraz krzewy, w tym bez, kalina i szakłak. Warta w zakolach ma piaszczyste wypłyenia, przy których rosną m.in. trzcina pospolita i pałka szerokolistna. Jej charakterystycznym elementem są starorzecza z płytką, stojącą wodą. To miejsca o bogatym życiu różnych gatunków zwierząt wśród których można spotkać kumaki nizinne, grzebiuszki ziemne, łąbędzie, perkozy i łyski.

Wokół Góry Szwajcera

Rzeka Warta na wysokości Mstowa płynie u podnóża legendarnej Skały Miłości oraz Góry Szwajcera. W 2011 r. przy jej brzegach powstał atrakcyjny kompleks sportowo-rekreacyjny. Jego tereny zajmują powierzchnię ok. 5 ha i rozciągają się od budynku Urzędu Gminy, aż po zbiornik Tasarki. Są tutaj: boiska sportowe, platformy widokowe, altanki, miejsca do grillowania, parkingi i alejki spacerowe. Jedna z alejek prowadzi na szczyt Góry Szwajcera, skąd rozciąga się malownicza panorama na Wancierzów i Mstów. Jej zboczami biegnie również leśna ścieżka zdrowia.

Warta k. Kłobukowic

Trzciniowiska przy brzegach Warty zamieszkują drobne ptaki śpiewające do których należą m.in. potrzos, trzciniak i brzęczka. Tutaj również gniazduje błotniak szuwarowy, drapieżny ptak z rodziny jastrzębiowatych. Jego skrzydła osiągną w locie do 140 cm rozpiętości. Okres zimowy błotniaki spędzają w pld. części Morza Śródziemnego i na Pustyni Sahara.

Zalew Tasarki

Splyw Warta

Hop do wody

Tasarki to sztuczny zbiornik wodny, który leży w zakolu Warty, u podnóża Góry Szejcера. Zasilany z pobliskich źródeł ma krystalicznie czystą wodę. Jego brzegi otacza piaszczysta plaża. Latem działa tutaj ogólnodostępne kąpielisko z drewnianym pomostem. Nieopodal są także: place zabaw dla dzieci, wiaty, miejsca do grillowania, scena plenerowa oraz boisko do piłki plażowej. Wszystkie obiekty małej architektury zostały wykonane z naturalnych materiałów – drewna i kamienia wapiennego.

Plusk wiosel

Wśród kajakarzy bardzo dużą popularnością cieszy się odcinek Warty od Bramy Mirowskiej do Mstowa. Płynąc nią w kierunku Jaskrowa mijamy m.in. wzgórze Przeprośna Górka (Sanktuarium św. Ojca Pio) oraz wzgórze Gąszczyk ze śladami dawnego grodziska. Za mostem w Jaskrowie naturalne koryto rzeki coraz bardziej meandruje. Z kolei na wysokości Mstowa pojawiają się: Dobra Góra i Góra Ściegna (zespół starych stodół), zabudowania klasztoru Kanoników Regularnych i Skała Miłości. Ten odcinek wodnej wędrówki kończy się przy przystani kajakowej w Mstowie, nieopodal zbiornika Tasarki.

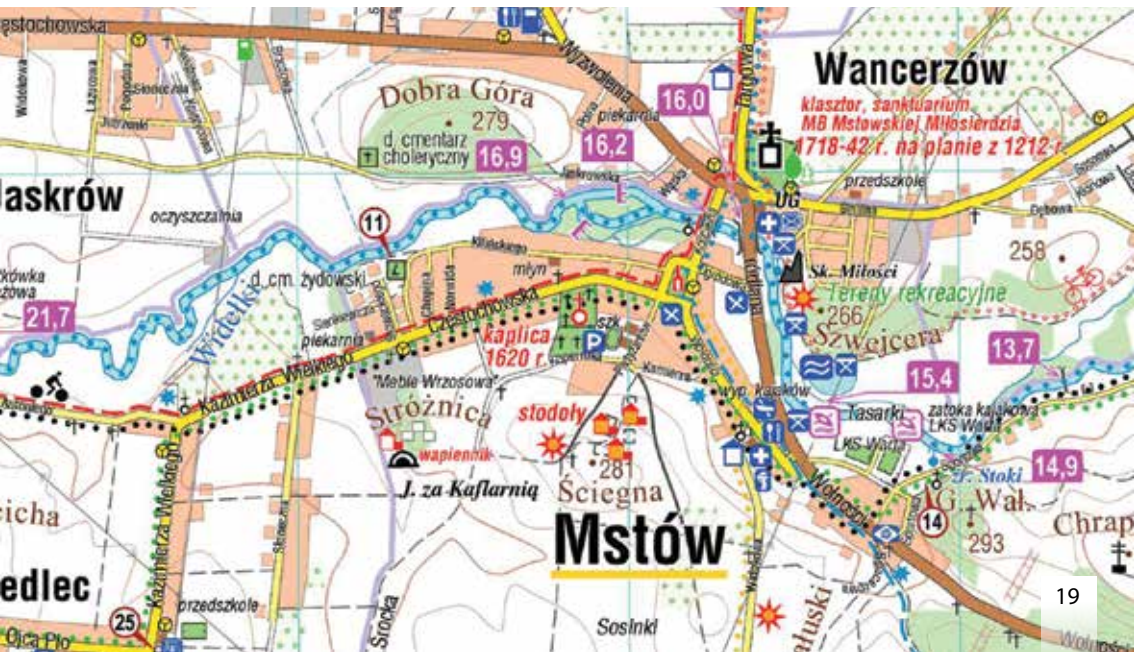

Taaaka ryba!

W wodach Warty żyje ponad 20 gatunków ryb. Są wśród nich m.in. płocie, okonie, szczupaki, sandacze, leszcze, jazie, pstrągi i klenie. Występują też bolenie, lipienie, miętusy, węgorze i świnki. Szczególnie cenione przez wędkarzy są starorzecza Warty – doskonale łoświska linów, karasi i karpi. Każdego roku organizowane są tutaj Spinningowe Zawody Wędkarskie o Puchar Wójta Gminy Mstów, w tym Święto Szczupaka i Młody Wędkarz. Jednym z ich organizatorów jest Mstowski Stowarzyszenie Ochrony i Promocji Rzeki Warty, które powstało w 2015 r. Wśród jego głównych celów znajdują się ochrona środowiska naturalnego gminy i odbudowa rybostanu w Warcie.

Zawody wędkarskie dla dzieci

Klasztor w Mstowie – Wancerzowie

Kanonicy regularni

Zakon kanoników regularnych laterańskich powstał w 1059 r. Jednak jego początki sięgają wspólnot duchownych, które zakładano z inicjatywy różnych biskupów już na przełomie IV i V w. Na ziemi polskie kanonicy regularni przybyli w XI i XII w. Swoje klasztory zakładali m.in. w Krakowie, Czerwińsku i Wrocławiu. Wkrótce filią tego ostatniego stał się ich klasztor w Mstowie–Wancerzowie. Dziś do końca nie wiadomo

w którym roku to nastąpiło. Jedni historycy wiążą ten fakt z aktem darowizny Piotra Włostowica przed 1145 r. Natomiast inni uważają, że jego powstanie było zasługą biskupa krakowskiego Iwo Odrowąża w 1218 r. Klasztor uniezależnił się od opactwa wrocławskiego na pocz. XV w. Mstowscy zakonnicy podejmowali tu królów: Władysława Łokietka, Kazimierza Wielkiego, Władysława Jagiełłę i Kazimierza Jagiellończyka.

Obraz z II poł. XVIII w. przedstawiający biskupa krakowskiego Iwo Odrowąża jako fundatora klasztoru w Mstowie. W rzeczywistości nie był on jego fundatorem lecz potwierdził wcześniejsze nadania swych poprzedników

Ustronie mnichów

Na interesujący opis klasztoru trafimy w „Przewodniku po Częstochowie i okolicy” z 1909 r. Jego autor pisze: *Wygląda on na zameczek, opasany jak pierścieniem grubym murem, na którym w pewnych odstępach sterczą baszty, groźne pustemi dziś strzelnicami. Ież kraj ten napaści wytrzymać musiał, gdy ciche nawet ustronie mnichów opancerzyć się było zniewolone przeciw nieproszonym gościom, przybranym czy to w tulub tatarski, czy też lśniącą od srebra stal niemiecką (...)* Wsparty na poszczerbionych przez czas i ludzi murach, gdy spojrzysz ku Częstochowie, zachwycić się musisz wspaniałym widokiem na Jasną Górę. Znajdziemy w nim również informacje o niegdyś zasobnej bibliotece klasztoru oraz o metalowym krzyżu z 1864 r. Był on podobno odlany z moździerzy i halabard, które pozostały tutaj po najeździe szwedzkim 1655 r.

Romański kościół i synod biskupów

W 1212 r. arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz zwołał do Mstowa sławny synod biskupów polskich. Wtedy też nastąpiła konsekracja miejscowego kościoła, którego murowane relikty archeolodzy odkryli w 2014 r. Świątynia ta datowana na XII w. jest najstarszym obiektem romańskim w regionie. Jej istnienie oraz synod biskupów logicznie dowodzą, że w tym samym czasie musiał tu już funkcjonować klasztor kanoników regularnych - prawdopodobne miejsce w którym zamieszkali uczestnicy synodu. W czerwcu 2012 r., z okazji 800-lecia tego historycznego wydarzenia, klasztor podejmował najwyższych dostojników kościelnych z całej Polski. Ich dwudniowy zjazd uświetniła międzynarodowa konferencja naukowa.

Badania archeologiczne

Burzliwe czasy

Mstów w średniowieczu pełnił ważne funkcje nadgraniczne (przeprawa rzeczna i komora celna). Stąd często był napadany przez bandy rabusiów oraz oddziały książąt śląskich. Taki sam los spotykał klasztor. W XII–

–XIV w. chroniły go umocnienia drewniano-ziemne. W I poł. XVII w. klasztor zyskał już fortyfikacje z kamienia i cegły. Tworzyły je mur obwodowy z dwoma bramami, dziesięć baszt i wartownia. W 1655 r. przez Mstów przetoczył się najazd szwedzki. Dalsze zniszczenia okolicy były udziałem wojsk rosyjskich (1709 i 1768 r.) oraz pruskich (1789 i 1793 r.). Podczas I wojny światowej w murach klasztoru stacjonowały wojska niemieckie, ostrzeliwane przez artylerię rosyjską. Poczynione wtedy zniszczenia usunięto dopiero w latach 1925–1936. Pod koniec II wojny światowej w jego pobliżu działało niemieckie lotnisko polowe.

Baszta płn.–zach.

RZUT KLASZTORU

- 1 Brama główna
- 2 Kościół/ Sanktuarium Wniebowzięcia NMP
- 3 Budynek klasztoru
- 4 Dzwonnica/ dawny budynek bramy
- 5 Budynek dawnej wartowni
- 6 Baszty
- 7 Pozostałości baszty północnej

Wejście
do klasztoru

Dawne życie zakonne

Na przestrzeni wieków klasztor zamieszkiwało na stałe 10–20 zakonników. Wśród nich byli: księża, klerycy, nowicjusze i konwersi. Dożywotnią władzę sprawował nad nimi prepozyt, nazywany prałatem. Zakonników obowiązywały reguła św. Augustyna oraz statuty (konstytucje). Rytm dnia wyznaczało bicie dzwonu. Bracia wstawali o godzinie 5.00 rano, a udawali się na spoczynek o godzinie 22.00. Ich dni wypełniały msze, medytacje, modlitwy i posługi duszpasterskie. Przy klasztorze prowadzili szpital, szkołę parafialną i studium kapłańskie. Byli orędownikami upowszechniania kultury i sztuki. Ponadto na swoim terenie inicjowali różne przedsięwzięcia gospodarcze.

Obraz Matki Boskiej Mstowskiej

Ołtarz główny sanktuarium

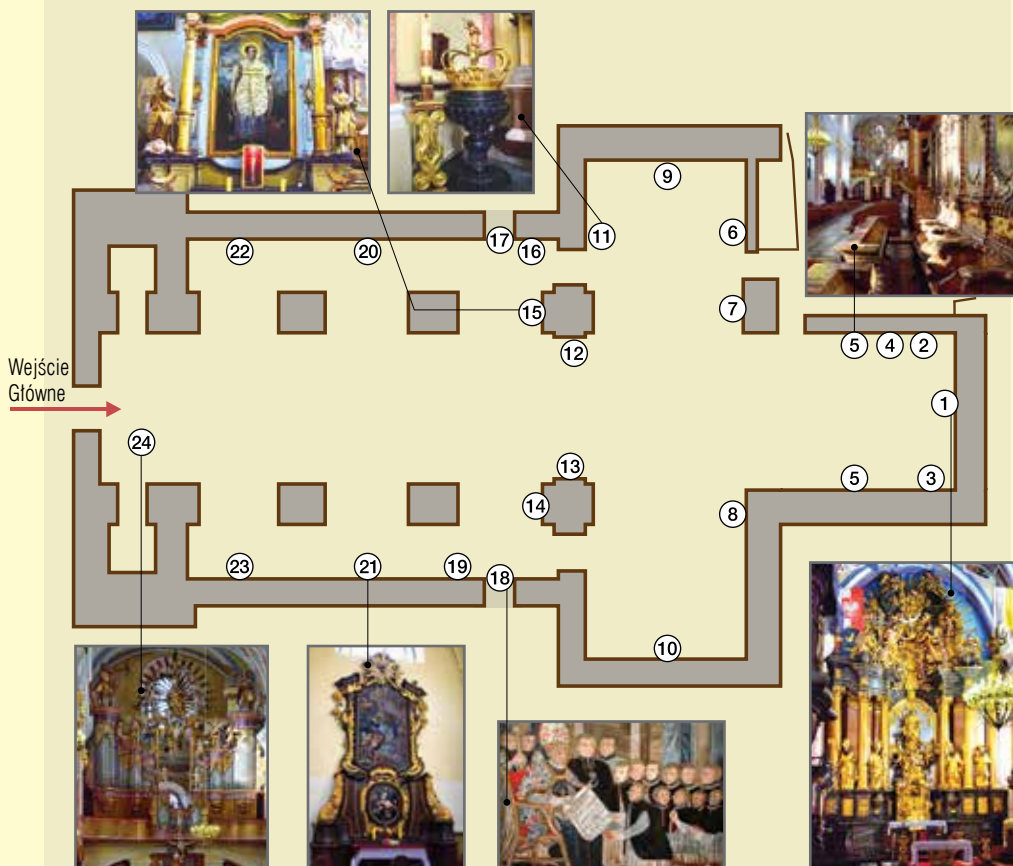
Klasztor i kościół

Zespół klasztorny tworzą Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej Miłosierdzia, budynki mieszkalne i gospodarcze oraz dawne fortyfikacje. Późnobarokowa świątynia ma układ bazylikowy i pochodzi z XVIII w. W jej wnętrzu znajduje się 11 ołtarzy i słynący łaskami obraz Matki Bożej Mstowskiej Miłosierdzia. Jest to kopia obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej z I poł. XVII w. Jego koronacji w lipcu 2000 r. dokonał arcybiskup częstochowski Sławomir Nowak. W kościele przechowywana jest relikwia św. Walentego. Wśród cennych zabytków świątyni znajdują się XV-wieczne drzwi do zakrystii oraz rokokowy chór muzyczny. Świadectwem wielowiekowych dziejów tego miejsca są relikty romańskiego kościoła z XII w. oraz obszerne gotyckie piwnice pod trójskrzydłowym budynkiem klasztoru. Od 2014 r. mury klasztoru i kościoła podświetla kolorowa iluminacja. W tym samym roku świątynia wygrała plebiscyt „Dziennika Zachodniego” na najpiękniejszy kościół w powiecie częstochowskim.

Relikwiarz św. Walentego

RZUT KOŚCIOŁA

① Ołtarz główny Wniebowzięcia NMP z lat 1742-1744	⑬ Krucyfiks z XVII w.
② Obraz św. Stanisława upominający króla Bolesława Śmiatego	⑭ Ołtarz św. Antoniego z Padwy z 1759 r.
③ Krzesło celebransa z zaplekiem w formie tronu	⑮ Ołtarz św. Walentego z 1759 r.
④ Portret prepozyta Ignacego Kozierowskiego (II poł. XVIII w.)	⑯ Obraz Zabójstwo św. Stanisława z 1636 r.
⑤ Stalle zakonne z 1763 r.	⑰ Obraz Chrystus i jawnogrzesznicza
⑥ Obraz Święci Męczennicy w typie Santa Conversazione (XVII w.)	⑱ Obraz Błogosławiony biskup krakowski -
- lwo Odrowąż z II poł. XVIII w.
⑦ Ołtarz św. Augustyna (II poł. XVIII w.)	⑲ Kropielnica z 1714 r.
⑧ Ołtarz Serca Pana Jezusa (II poł. XVIII w.)	⑳ Ołtarz św. Ignacego Loyola powstały po 1776 r.
⑨ Ołtarz Krzyża Świętego z lat 1742-1744	㉑ Ołtarz św. Mikołaja powstały po 1776 r.
⑩ Ołtarz Matki Bożej Różańcowej z lat 1742-1744	㉒ Ołtarz Opatrzności Bożej powstały po 1776 r.
⑪ Chrzcielnica z 1717 r.	㉓ Ołtarz Michała Archanioła powstały po 1776 r.
⑫ Ambona (II poł. XVIII w.)	㉔ Chór muzyczny powstały po 1776 r.

Klasztor przed 1914 r.

W 2014 r. mury kościoła i klasztoru rozświetliła wspaniała iluminacja. Jej projekt był dziełem częstochowskiej firma Technolight, znanej z podobnych rozwiązań dla Wawelu w Krakowie, czy Lotniska Chopina w Warszawie. Trzy lata później nocna iluminacja ozdobiła także mstowski most przy ul. Kościelnej i zawieszony ponad nim herb gminy.

Po 170 latach

Przez wieki mstowski klasztor należał do najważniejszych ośrodków życia religijno-kulturalnego na pograniczu Małopolski i Wielkopolski. Podlegały mu filie w Olsztynie, Skarżycach, Rędzinach i Żdźarach. Po II rozbiorze Polski znalazł się w zaborze pruskim (1793 r.). W 1819 r. dobra klasztorne zostały skasowane i przeszły na własność państwa. Cztery lata później budynki klasztoru przekazano miejscowej parafii. Kanonicy regularni byli nieobecni w mstowskiej przestrzeni religijno-społecznej przez 170 lat. Do klasztoru nad Wartą powrócili dopiero na zaproszenie arcybiskupa częstochowskiego Stanisława Nowaka w 1990 r. Dziś ich Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej Miłosierdzia to nie tylko łaskami słynące miejsce kultu religijnego. W jego wnętrzu organizowane są także wspaniałe wydarzenia kulturalne, w tym koncerty muzyki klasycznej.

Powrót do świętości

W 1990 r. po przejęciu parafii przez kanoników regularnych rozpoczęto prace restauracyjne przy ołtarzu głównym, ołtarzu Matki Boskiej Mstowskiej oraz przy freskach i polichromii kościoła. Jednocześnie w tym samym czasie przystąpiono do remontu przylegającego do świątyni budynku klasztornego. Prace te uzyskały m.in. dotacje z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Klasztor z murami obwodowymi

Stalle zakonne

Mstowskie świątynie

Jeszcze do 1879 r. w Mstowie wznosiły się trzy świątynie katolickie. Dziś pozostały dwie. Pierwszą z nich jest

Kościół Św. Stanisława Biskupa

kościół klasztorny kanoników regularnych, a drugą kaplica cmentarna św. Wojciecha. Kaplicę wybudowano w 1620 r. na polecenie burmistrza Mstowa, Wojciecha Podlejskiego. Natomiast nieistniejący już kościół św. Stanisława Biskupa z lat 1456-1467, stał przy moście na prawym brzegu Warty. Jego kres nastąpił w 1879 r. kiedy to padł ofiarą pożaru, po którym nie został odbudowany. Wygląd kościoła przypomina drzeworyt z 1872 r. Jednonawowy muro-

wany obiekt miał dwuspadowy dach i kwadratową wieżę, kryte gontem. Mury nawy i prezbiterium wspierały masywne szkarpy. Ołtarz główny zdobił tryptyk, obrazujący życie i męczeństwo św. Stanisława.

Kaplica św. Wojciecha

Przeprósna Górka

W 1994 r. na szczycie Przeprósnej Górki stanął kościół Ośmiu Błogosławieństw Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała. Wtedy też w dolnej kaplicy świątyni umieszczono relikwie św. Ojca Pio. Konsekracji sanktuarium dokonano we wrześniu 2011 r. Jednocześnie na zach-

stoku wzgórza powstała Droga Krzyżowa z rzeźbami częstochowskiego artysty Szymona Wypycha. Przeprósna Górka jest tradycyjnym miejscem odpoczynku pielgrzymów zdążających na Jasną Górę. To stąd widać wieżę częstochowskiego klasztoru i to tutaj wierni proszą Boga o wybaczenie za popełnione grzechy.

Kościół na Przeprósnej Górze

Krzyże i kapliczki

Na terenie gminy zachowała się bardzo duża liczba krzyży i kapliczek przydrożnych. Ich fundatorami byli właściciele ziemscy i mieszkańcy wsi. Stawiano je m.in. na rozstajnych drogach, w centrum wsi, oraz na skraju pól i lasów. W ostatnich latach wiele z nich poddano rewaloryzacji, w tym kapliczki: św. Jana Chrzciciela (Mstów), św. Antoniego (Siedlec), św. Jana Nepomucena (Mstów) oraz kapliczkę z figurą Chrystusa (Małusy Wielkie). Dawne piękno odzyskały też krzyże przy drogach Brzyszcowskiej i Olsztyńskiej oraz krzyż w Zawadzie.

Kapliczka w Małusach Wielkich

Dawne stodoły

Na płd. od centrum Mstowa wznosi się Góra Ściegna (281 m n.p.m.). Na przełomie XIX i XX w. wybudowano tutaj ze-spół ok. trzydziestu murowanych stodoł. Z jednej strony ich lokalizacja w tym miejscu była podyktowana niewielką powierzchnią parcel w centrum miejscowości. Z drugiej, obawą przed pożarami, które łatwo mogłyby strawić wszystkie jej zabudowania. Stodoły te wznoszono z kamienia wapiennego i drewna, a dachy pokrywano strzechami ze słomy. Dziś ich pozostałością są malownicze ruiny (→ str. 31).

Schrony z lat wojny

Na terenie Jury zachowały się niemieckie umocnienia z jesieni 1944 r. Stanowiły one część linii fortyfikacji OKH –Stellung b1. Jednak podczas ofensywy zimowej Armii Czerwonej (1944 i 1945 r.) praktycznie nie były bronione. Tworzyły je m.in. schrony bojowe, obserwacyjne i dowodzenia oraz umocnienia ziemne (okopy i rowy). W okolicach Mstowa Niemcy wybudowali kilkanaście schronów typu: Kochbunkier, Ringstand 58c, Regelbau 701 oraz Regelbau 668. Dziesięć z nich znajduje się po płn.-wsch. stronie wzgórza Chrapoń (m.in. Ringstand 58c i Regelbau 701). Natomiast schrony typu Kochbunkier leżą na północ od drogi Wancierzów–Kłobukowice (2), ul. Sportowej (1) i drogi nr 786 (1) oraz przy drodze Małusy Wielkie–Zawada (1).

Kochbunkier był jednoosobowym schronem betonowym. Miał kształt walca o wys. 180 cm i grubości ścian do 20 cm. W górnej części posiadał zadaszenie lub odkryty otwór, w którym umieszczano karabin maszynowy bądź lornetę nożycową. Poniżej zdjęcie jednego ze schronów na wzgórzu Chrapoń.

Grób Pątników w Krasicach

Pałac, dwór i Grób Pątników

W Kłobukowicach znajduje się zabytkowy park z lipami, kasztanowcami i jaworami (10 ha). W jego otoczeniu stoją neogotycki pałac z XIX w. oraz XVIII-wieczny spichlerz i budynek dworski. Przed I wojną światową pałac był własnością sławnego śpiewaka operowego Jana Reszke. W II poł. XIX w. wielkie sukcesy na deskach najslynniejszych oper świata odnosiło śpiewacze rodzeństwo Reszków (Edward, Jan i Józefina). Później będąc już ludźmi majątynymi posiadali m.in. pałace w Kłobukowicach, Chorzenicach i Borownie. Z kolei w Małusach Wielkich wznosi się dwór otoczony parkiem z II poł. XIX w. Do 1939 r. należał on do Adolfa Steinhagena. Obok dworu, przy drodze, jest zabytkowa kapliczka z drewna. Z kolei w Krasicach można trafić na symboliczny Grób Pątników. To tutaj w 1792 r. Prusacy wymordowali uczestników pielgrzymki warszawskiej.

Judaica

Budowla ta górowała nad Mstowem swą wspaniałą, przestrzenną wyniosłością w stylu barokowym. Elewacja frontowa o wspaniałych gzymsach, na szczycie z tablicami dziesięciu przykazań - tak wyglądał żydowski dom modlitwy w Mstowie przed wybuchem II wojny światowej. W 1942 r. ponad 650 mstowskich Żydów trafiło do getta w Radomsku, a następnie do niemieckiego obozu zagłady Treblinka II, gdzie prawie wszyscy ponieśli śmierć. Wtedy też Niemcy spalili budynek synagogi (ul. Kościelna) i przylegającą do niego bibliotekę. Zniszczyli także miejscowy kirkut. Sprofanowali płyty nagrobne wykładając nimi chodniki Mstowa lub topiąc je w Warcie.

Synagoga w Mstowie

W 2015 r. archeolodzy z Uniwersytetu Łódzkiego odkryli na dnie rzeki ponad sto fragmentów żydowskich nagrobków. Wśród nich były stelle wykonane z betonu oraz unikatowe w Europie nagrobki z żeliwa. Zabytki zostały skatalogowane i odczytano ich napisy. W przyszłości powrócą na teren dawnego kirkutu.

Czyszczenie macew wydobytych z Warty

Góra Ściegna z ruinami zespołu dawnych stodół

Obszar Natura 2000 w Jaskrowie

■ Obszary Natura 2000

Tereny gminy chronią Park Krajobrazowy Orlich Gniazd oraz dwa Obszary Natura 2000 – Przełom Warty koło Mstowa i Ostoja Olsztyńsko-Mirowska. Pierwszy z tych obszarów obejmuje dolinę rzeki Warty na odcinku Mirów–Skrzydłów (pow. 100,6 ha). Jego początkiem jest Brama Mirowska. Na lewym brzegu rzeki stoi ostaniec Balikowa Skała (wys. 20 m), a na prawym – ostaniec Jaś i Małgosia (wys. 10 m). Balikowa Skała kryje poziomą jaskinię (dł. ok. 15 m). Z kolei nad brzegiem Warty w Mstowie wznosi się Skała Miłości (wys. 15 m). Jej ściany porasta roślinność naskalna, w tym: chaber nadreński, zanokcica murowa i pięciornik wiosenny. U podnóża ostańca bije źródła krasowe. Natomiast drugi obszar Natura 2000 zajmuje tereny gmin: Częstochowa, Olsztyn i Mstów (pow. 2,2 tys. ha). Jego fragmenty w gminie Mstów rozciągają się w okolicach Siedlca i Srocka (m.in. Uroczysko Gąszczyk i Góra Trzech Jaskiń).

■ Uroczysko Gąszczyk

Przeprośna Górka to częściowo odlesione wzniesienie na zach. od wsi Siedlec (→ str. 28). Jej płn. strome zbocze porasta grąd subkontynentalny (pow. 7 ha). Przyrodnicy nazywają go Uroczyskiem Gąszczyk. Wśród rosnących tu drzew występują m.in.: lipa szerokolistna, grab, dąb szypułkowy, buk i klon zwyczajny. Latem ich korony tworzą zwarty dach, który przepuszcza niewiele światła. Stąd w jego podszycie jest niewiele krzewów. Natomiast wiosną runo lasu zdobią m.in.: przylaszczki pospolite, zawilce gajowe, groszki wiosenne i marzanki wonne. Miejsce to ma bardzo dużą wartość przyrodniczą i historyczną (→ str. 11), stąd co jakiś czas pojawiają się głosy, aby ustanowić go rezerwatem przyrody.

Zawilce w jaskrowskim lesie

Na terenach obszarów Natura 2000 żyje wiele gatunków wielu zwierząt. Wśród nich jest m.in. rzekotka drzewna. Ten mały płaz (dł. ok. 5 cm) potrafi dostosować swoje ubarwienie do otoczenia. Przybiera kolory od żółtego, przez zielony, po brązowy. Opuszki jego palców mają tzw. przylgi, które ułatwiają wspinaczkę po drzewach.

Rzekotka drzewna

Murawy na Górze Wał

Murawy kserotermiczne to zbiorowiska roślinne, preferujące nasłonecznione i suche zbocza o podłożu wapiennym. Mają one charakter łąk stepowych z dużą ilością kwitnących bylin. Ich rekultywacji na Jurze służą kulturowe wypasy owiec. Na terenie gminy murawy zajmują m.in. płd.-wsch. zbocza Góry Wał (293 m n.p.m.). Rosną tutaj: chaber nadreński, driakiew żółtawa, szalwia okrągowa, kłosownica pierzasta, marzanka pagórkowa i dziewięciśił pospolity (rysunek poniżej). Jest tu również jedyne na Jurze introdukowane stanowisko popłocholistnego.

Dzięki współpracy gminy Mstów z Fundacją Przyroda i Człowiek murawy zostały objęte programem ochrony i rekultywacji. W jego ramach wytyczono ścieżkę spacerową na Górę Wał oraz zrewaloryzowano źródło Stoki u jej podnóża.

Źródło Stoki

Źródło to ma budowę podboczowo-szczelinową. Jego wody o temperaturze 10°C osiągają wydajność 59,2 l / sek. Wodę stąd chętnie czerpią okoliczni mieszkańcy i turyści. W źródle odnowionym w 2017 r. występuje *Caloneis lancettulaz*. Ten rzadki gatunek okrzemki znajduje się na czerwonej liście glonów w Polsce.

Góra Trzech Jaskiń

Na terenie Srocka znajduje się Góra Trzech Jaskiń (329 m n.p.m.). Jej płn. zbocza kryją ciekawe podziemia. Tworzą je: schronisko w Srocku II oraz jaskinie Sosnowiecka i Kowalskiego. Ich wnętrza leżą na głębokości 3,5 m i mają ok. 90 m długości. Wszystkie łączą przekopy wykonane w 2004 r. Najwięcej, bo aż cztery otwory wejściowe ma Jaskinia Kowalskiego. Podziemia zamieszkują lisy i borsuki, a zimą owady i pająki. Nazwę tego najwyższego wzniesienia na terenie gminy wyłoniono podczas ogólnopolskiego konkursu w 2016 r. Jego uczestnikami byli mieszkańcy gminy oraz turyści.

■ Wapiennik na Górze Stróżnica

Kamieniołomy wapienia i tzw. wapienniki, czyli piece do wypalania tej skały, stanowiły dawniej nieodłączny element krajobrazu Jury. Dziś na terenie gminy zachował się tylko jeden wapiennik. Stoi on po zach. stronie Góry Stróżnica, przy niewielkim wyrobisku wapienia. Nieopodal znajduje się otwór wejściowy do jaskini Za Kaflarnią (dł. ok. 7 m).

■ Jar Małuski

Na płd.-wsch. od Mstowa rozciąga się malowniczy wąwóz o nazwie Jar Małuski. Jego strome zbocza, pozbawione lasu, z trzech stron otaczają: Góra Ściegna (zach.), Małe Góry (wsch.) i Góra Skarzawa (płd.). Jar porastają m.in. murawy kserotermiczne oraz rzadkie gatunki roślin, w tym dziesięcił bezłodygowy i goryczka orzęsiona. Występują tu również krzewy dzikiej róży, tarniny i głogu. Jar Małuski jest użytkiem ekologicznym od 2008 r.

Widok na Jar Małuski

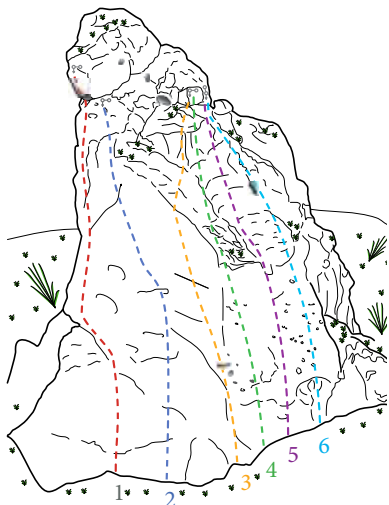
■ Kamieniołom Latosówka

Na płn. od Mstowa, obok wsi Latosówka i Cegielnia, działa kamieniołom wapienia zakładu górniczego „Latosówka”. Teren kopalni, raz w miesiącu, mogą zwiedzać zorganizowane grupy turystów (do 25 osób) po wcześniejszym uzgodnieniu terminu.

Kamieniołom wapienia

Skąła Miłości - radość wspinaczki

1. Bajki Dobranocki VI.1 (8R + StZ)
2. Jancio Wodnik VI.3+ (7R + StZ)
3. Jubiler Kalcytu VI.1+(6R + StZ)
4. Jad Żenszenia VI+ (6R + StZ)
5. Orka V+(6R + StZ)
6. Miłość Jak Wodospad V(5R + StZ)

W 2013 r. na zach. ścianie Skały Miłości (wys. 15 m) wytyczono sześć dróg wspinaczkowych. Każda z nich została wyposażona w bezpieczne wklejane stałe punkty asekuracyjne. Przedsięwzięcie to w ramach działań Fundacji Wspierania Rozwoju Wspinaczki WSPINKA zrealizowali taternicy: Artur Pierzchniak, Michał Janus, Darek Kwaśniewski i Mariusz Szymanek. Do głównych celów fundacji, założonej w 2009 r. przez Jana Parowskiego i jego syna Mateusza, należy m.in. wytyczanie nowych dróg wspinaczkowych, poprawa bezpieczeństwa na drogach już istniejących oraz tworzenie małej infrastruktury dla wspinaczy. Jej wolontariusze działają na terenie województw: śląskiego, małopolskiego, podkarpackiego i dolnośląskiego.

SZLAK KAJAKOWY

- Szlak kajakowy – rzeka Warta (dł. 33 km). Trasa: Częstochowa–Rajsko. Odcinek w granicach gminy: Brama Mirowska–Jaskrów–Mstów–Rajsko–Kłobukowice.

SZLAKI PIESE

- Szlak Warowni Jurajskich (dł. 154 km/kolor niebieski). Trasa: Rudawa–Mstów. Przebieg na terenie gminy: Mstów–Małusy Wielkie–droga w kierunku Turowa. Jest to drugi (po Szlaku Orlich Gniazd) najważniejszy szlak turystyczny całej Jury.

Wzdłuż jego przebiegu znajdują się ponad dwadzieścia atrakcji przyrodniczych i obiektów zabytkowych, w tym kościoły,

klasztory, dwory i ruiny zamków. W ramach modernizacji szlaku Związek Gmin Jurajskich odnowił jego oznakowanie i ustawił jedenaście dużych tablic informacyjnych (2016 r.).

- Szlak Jury Wieluńskiej (dł. 106,5 km/kolor czerwony). Trasa: Częstochowa–Wieluń. Przebieg na terenie gminy: Przepełna Górką–Wancerzów–Cegielnia–Latosówka–skraj Lasu Chorzenickiego.

ŚCIEŻKA PRZYRODNICZA

- Ścieżka na Górę Wał (czas wejścia ok. 15 min./ bez znaków). Trasa: Źródło Stoki–Góra Wał (293 m n.p.m.). Strone podejście w kilku miejscach ułatwiają schody terenowe. Na szczycie góry, z której rozciąga się rozległy widok na Mstów, zamontowany jest turystyczny pulpit panoramiczny.

SZLAKI I ŚCIEŻKI ROWEROWE

- Szlak Rowerowy Zygmunta Krasińskiego (dł. 73 km/kolor zielony). Trasa: Myszków–Częstochowa. Przebieg na terenie gminy: Krasice–Mstów–Przepełna Górką.
- Szlak Rowerowy Przełomu Warty (dł. 31,5 km/kolor żółty). Trasa: Mstów–Częstochowa. Przebieg na terenie gminy: Brzysków–Małusy Małe–Mstów.
- Szlak Rowerowy Olsztyński (dł. 78,3 km/kolor czarny). Trasa/pętla: Częstochowa–Mirów–Częstochowa Raków. Przebieg na terenie gminy: Małusy Wielkie–Srocko.
- Szlak Rowerowy 7 Szkół (dł. 24 km/kolor czarny). Trasa/pętla: początek i koniec w Rudnikach. Przebieg na terenie gminy: Jaskrów–Mstów–Kłobukowice–Latosówka.
- Ścieżka rowerowa (dł. 1,5 km/kolor czarny). Trasa: Mstów–Częstochowa. Mogą z niej korzystać pielgrzymi i turyści piesi.

SZLAK KONNY

- Szlak Konny Jury Wieluńskiej (dł. 33 km). Trasa: Częstochowa–Rajsko. Odcinek w granicach gminy: Brama Mirowska–Jaskrów–Mstów–Rajsko–Kłobukowice.

Super imprezy plenerowe!

Mstowska Noc Świętojańska (czerwiec) organizowana jest na terenie kompleksu rekreacyjno-sportowego LKS Warta (Mstów, ul. Sportowa 1). Podczas imprezy odbywają się m.in. występy dzieci i młodzieży, koncerty, pokazy muzyczno-taneczne, konkursy i dyskoteka. W poprzednich latach jej gwiazdami byli Michał Szpak i Krzysztof Cugowski.

Piknik Rycersko-Archeologiczny (czerwiec) to wspaniała impreza dla miłośników średniowiecza. Jej uczestnicy spotykają się na terenie Grodziska Gąszczyk w Siedlcu. Każdy może tu spróbować upiec podpłomyki, ulepić naczynie z gliny, postrzelać z łuku lub odkryć ukryte w ziemi zabytki. Podczas pikniku organizowane są również pokazy walk rycerskich oraz pracy dawnych rzemieślników, w tym kowali, rogowników i tkaczy.

Jurajski Puchar Nordic Walking (sierpień) tradycyjnie rozgrywany jest w gminach: Olsztyn, Poczesna, Janów, Dąbrowa Zielona i Mstów. Impreza składa się z sześciu rund (dł. 5-8 km) organizowanych od kwietnia do września. O zwycięstwie w każdej z ośmiu grup wiekowych decyduje łączna liczba punktów zdobyta podczas wszystkich rund.

Święto Jabłka (wrzesień) od 2017 r. to impreza organizowana na terenie kompleksu rekreacyjno-sportowego LKS Warta (Mstów, ul. Sportowa 1). W jej programie są m.in. prezentacje kulinarne, połączone z degustacją jabłek pod postacią soków i ciast, a także występy muzyczne i konkursy sportowe (→ str. 9 i 10). W poprzednich latach imprezę uświetniali Krzysztof Krawczyk, Robert Janowski, Czerwone Gitary i Grupa VOX.

INSTYTUCJE

Urząd Gminy
Mstów, ul. Gminna 14
tel. 34 328 40 05, 34 328 40 68
fax 34 378 55 58
www.mstow.pl

Gminny Ośrodek Kultury
Mstów, pl. Mickiewicza 17
tel. 34 366 93 28
www.gokwmstowie.pl

Biblioteka Gminna
Mstów, pl. Mickiewicza 17
tel. 34 366 91 04

NZOZ Vena – przychodnia lekarska
Mstów, ul. Gminna 14
tel. 34 329 53 52

Samodzielny Publiczny ZOZ
Mstów, ul. Wolności 58
tel. 34 328 40 10

Apteka Aronia
• Mstów, ul. Wolności 58
tel. 34 328 41 13
• Mstów, ul. Gminna 14
tel. 34 328 00 34
• Mokrzysz, ul. Kościelna 18 A
tel. 34 321 20 93

Bank Spółdzielczy
Mstów, ul. Gminna 14
tel. 34 329 50 23
www.bsmstow.pl

Parafia pw. Wniebowzięcia NMP
w Mstowie
ul. Targowa 2
tel. 34 366 88 99
www.kanonicy.pl
www.parafia-mstow.pl

USŁUGI KAJAKOWE

Firma Kanumi
Skrzydłów, ul. Łąkowa 2
tel. 608 759 076, 603 783 810
www.splywykajakowe.czest.pl

Firma Tyrolki
Kłobukowice 15
tel. 601 799 141
www.splyw-kajakiem.pl

Jura Kajaki
Kłobukowice 15
tel. 501 177 372
www.jurakajaki.pl

Warta Częstochowa
Częstochowa, ul. Gombrowicza 8/5
tel. 883 994 511
www.wartaczestochowa.pl

NOCLEGI

Agroturystyka-Dolina Warty
Cegielnia, ul. Leśna 4
tel. 602 359 678
www.jura.turist.pl/dolinawarty

Agroturystyka - Amonit
Wancerzów, ul. Targowa 31
tel. 34 328 43 13, 516 853 949
www.amonit-j.w.interiowo.pl

Pokoje gościnne - Aronia
• Mstów, ul. Wolności 58
tel. 34 328 41 13, 668 815 659
• Mokrzysz, ul. Kościelna 18 A
tel. 668 815 659

Pokoje gościnne
Jaskrów, ul. Częstochowska 244
tel. 530 969 689

Pokoje gościnne
Mstów, ul. Wolności 54
tel. 34 328 44 90, 609 986 651

Pokoje gościnne
Wancerzów, ul. Wyzwolenia 83
tel. 506 112 295

Flow Camp - kemping
i pole namiotowe
Kuśmierki 15
tel. 726 100 571

GASTRONOMIA

Cicha Woda - pizzeria i smażalnia
Mstów, ul. Wolności 59
tel. 601 078 795

Karczma Pod Stodolami
Mstów, pl. Mickiewicza 12
tel. 602 292 346
www.pizza-mstow.pl

Restauracja Nowy Świat
Mstów, ul. Kościelna 2
tel. 34 328 40 23

Jabłoniowy Sad - sala przyjęć
Mstów, ul. Częstochowska 2
tel. 691 670 728

Bar Rozmaryn
Jaskrów, ul. Częstochowska 47 A
tel. 696 485 230

Wichrowe Wzgórze
Zawada, ul. Dolna 25
tel. 603 870 823

KLUBY SPORTOWE

Ludowy Klub Sportowy WARTA
Mstów, ul. Sportowa 1
tel. 509 647 034
www.warta-mstow.pl

Klub Sportowy ISKRA Mokrzysz
Mokrzysz, ul. Częstochowska 33
tel. 665 296 713

Klub Sportowy BIAŁA GWIAZDA
Krasice, ul. Warszawska 78
tel. 506 600 367

Uczniowski Ludowy Klub Sportowy
MSTOWIAK
Mstów, ul. Partyzantów 2

Uczniowski Klub Sportowy MOJAK
Mokrzysz, ul. Kościelna 24

Uczniowski Klub Sportowy JASKIER
Jaskrów ul. Starowiejska 2
tel. 606 452 217

INNE ATRAKCJE

Fort Belweder - paintball i gry
Latosówka, ul. Leśna 28
tel. 791 791 810
www.fortbelweder.pl

Kamieniołom Latosówka -
- zwiedzanie tylko dla grup
zorganizowanych
po uzgodnieniu terminu
tel. 34 321 01 18

SPIS TREŚCI

■ Słowo wstępne	3
■ W dolinie Warty	4
■ Owocowo w Mstowie	9
■ Z dziejów Mstowa i okolic	11
■ Warta rzeka niezwykła	17
■ Klasztor Kanoników Laterańskich	21
■ Miejsca i obiekty zabytkowe	28
■ Krajobraz, przyroda i turystyka	33
■ Skała Miłości - radość wspinaczki	36
■ Mstowskie wędrówki	37
■ Super imprezy plenerowe!	38
■ Informator praktyczny - wybrane adresy	39

Wydawca:

ALATUS Media - Jerzy Pleszyniak
40-657 Katowice
ul. Zbożowa 42B
tel. 602 718 002, 602 709 959

© ALATUS Media
Katowice 2020

Wydanie II, zaktualizowane

ISBN 978-83-953453-6-4

Redakcja i teksty: Jerzy Pleszyniak

Projekt graficzny: ALATUS Media

Konsultacja merytoryczna: Tomasz Gęsiarz, Adam Równiak

Zdjęcia: Adam Markowski, ALATUS Media,
Tomasz Gębuś, Michał Szelest i Marcei Ślusarczyk

Korekta: Edyta Antoniak-Kiedos

Mapa: Wydawnictwo Kartogram-Dariusz Faustmann

Bez pisemnej zgody wydawcy zabrania się kopiowania i rozpowszechniania niniejszej publikacji oraz jakiegokolwiek jej części w postaci drukowanej lub elektronicznej. Wydawca dołożył wszelkich starań w przygotowanie treści niniejszego przewodnika. Jednak niektóre informacje w międzyczasie mogły ulec zmianie, za co nie może on ponosić odpowiedzialności.

GMINA MSTÓW

ciekawe miejsca

- 1 Kamieniolomy wapienia „Latosówka” (Latosówka, Jaskrów)
- 2 Miejsce tradycyjnych jarmarków (Cegielnia)
- 3 Dawny cmentarz choleryczny
- 4 Zespół pałacowy z XIX w. (Kłobukowice)
- 5 Klasztor Kanoników Regularnych (Mstów-Wancerzów)
- 6 Dawny wapiennik – góra Stróżnica
- 7 Zespół starych stodół (Mstów)
- 8 Skała Miłości (Mstów)
- 9 Tereny rekreacyjno-sportowe (Mstów)
- 10 Tasarki – torowiska niskie (Mstów)
- 11 Góra Wał – murawy kserotermiczne
- 12 Niemieckie schrony z 1944 r.
- 13 Grodzisko Gąszczyk – wały słowiańskiego grodziska (Siedlec)
- 14 Góra Grodzisko (Przepełna Górka)
- 15 Góra Trzech Jaskiń
- 16 Góra Skarzawa
- 17 Drewniana kapliczka (Małusy Wielkie)
- 18 Wzgórze Dupnica (Kobyłczyce)
- 19 Symboliczny Grób Pątników (Krasice)

